

החינוך העל יסודי הפורמלי בישראל בתקופת המלחמה, אוקטובר - דצמבר 2023

אורן מג'ר, רקפת הימן זהבי

המלחמה שפרצה בשבעה באוקטובר הובילה לפינויים של כ-250,000 תושבים מהצפון ומהדרום. מערכת החינוך נאלצה להתמודד בשבועות הראשונים ללחימה עם למעלה מ-40,000 תלמידים ואנשי צוות עקורים ועם הבשורות הקשות אודות עשרות מורים ותלמידים שנרצחו או נחטפו. הלמידה ברחבי הארץ כולה השתבשה בדרגות שונות, כאשר 184 מנהלים ויותר מ-3,000 מורים גויסו למילואים והמערכת כולה התמודדה עם שכול, טראומה בדרגות שונות, אזעקות וירי טילים.

פנינו לעיתונאי אורן מג'ר בבקשה לתעד את מה שאירע במערכת החינוך העל-יסודית בתקופה שבין שמחת תורה לחג החנוכה. התייעוד של מג'ר התבסס על שיחות עם מגוון רחב של אנשי ונשות חינוך, בהם מתנדבים, מנהלים ומורים, מנהלי מחלקות ואגפי חינוך, רכזי מקצוע ואנשי מגזר שלישי וכן על פרסומים של משרדי ממשלה והכנסת, פרסומים ברשתות חברתיות ובכלי התקשורת.

ממצאים עיקריים

1. בשלושת החודשים הראשונים למלחמה נוצרו שתי מערכות חינוך מקבילות באיכות שונה. התלמידים המפונים למדו לרוב שלוש - ארבע שעות ביום, בבתי בספר זמניים ועסקו מחצית מהזמן בחיזוק החוסן ובהפגה. במקביל, התלמידים ברחבי הארץ שלא פונו מבתיהם, חזרו בהדרגה לשגרת לימודים כמעט רגילה.
2. הפגיעה בתלמידים שנעקרו מבתיהם קריטית, בין אם הפסידו כמה חודשי לימודים, ואולי אף את שנת הלימודים כולה, ובין אם תעודת הבגרות שלהם נפגעה. חלק מאנשי החינוך הביעו חשש מאובדן משמעות שיוביל את הצעירים לתחושת ניכור ולעזיבת הארץ. מעניין לציין כי נשירה ונוכחות חסרה של תלמידים היתה נפוצה יותר בכיתות המב"ר וה"אומץ" ופחות בכיתות המצוינות.
3. בזכות רוח ההתנדבות, האתוס והידע המקצועי של אנשי החינוך, התלמידים המפונים זכו למענה חינוכי הולם. מנהלי המרכזים הדגישו כי חופש הפעולה שקיבלו ממשרד החינוך הוא שאיפשר להם לגלות גמישות וליצור פתרונות בהתאם לנדרש בשטח.
4. בתי הספר היוו עוגן חברתי וסיפקו לתלמידים פתרונות שחרגו מתחום הלמידה. בתחילה, מערכת החינוך שמה דגש על פעילויות בלתי פורמליות ומענה רגשי, כאשר מרכיב הלמידה היה מישני. במקרים רבים התלמידים הם אלה שרצו וביקשו ללמוד ובבתי ספר רבים גילו אנשי הצוות החינוכי כי מקור החוסן העיקרי עבור התלמידים נובע מהשגרה שמקנה להם משמעות ותחושת נורמליות.
5. בלט בהיעדרו מאגר מידע בנוגע לתלמידים המפונים שיכול היה להקל הן על הרשויות המפונות והן על הרשויות הקולטות, לנהל את המעקב והבקרה על רישום ונוכחות התלמידים. קושי נוסף נבע מריבוי מעורבים בתהליך הקליטה ובניית פתרונות החינוך של התלמידים המפונים.
6. במקרים שבהם הייתה מוטיבציה גבוהה, התשתית הטכנולוגית אפשרה גיבוש פתרונות יצירתיים למצבים מורכבים כמו כיתות הטרוגניות ומחסור במורים.
7. הממשלה ראתה עצמה מחויבת לספק מענה חינוכי ומסגרות חינוכיות לתושבים שעזבו את ביתם בשל הלחימה ומשרד החינוך הקים מנהלות שטח ובתי ספר זמניים במהירות שיא, גייס ונייד כוח אדם ומימן יוזמות חינוכיות בזמן קצר. המשרד נתן לשלטון המקומי אוטונומיה. עם זאת, יש רשויות מקומיות שטענו כי המשרד הותיר אותן להתמודד לבדן עם האתגר, וכי התמיכה שהציע הייתה מאוחרת ומוגבלת מאוד.
8. אלימות, ניתוק והעדר סמכות הורית), כותבי הדו"ח מציעים להשקיע תקציבים ותשומת לב ניהולית ולספק לתלמידים ולמורים המפונים, סל סיוע רגשי ולימודי. התלמידים ואנשי הצוות זקוקים לחוויה מתקנת של הוראה מעולה, מתקנים מתקדמים, יחס אישי וטיפול רגשי שסייעו להם לצמצם את הפערים הלימודיים והרגשיים. ראוי כי המשאבים הללו יעמדו לרשות התלמידים המפונים גם לאחר השירות הצבאי, שכן סביר להניח שלא יספיקו להדביק את כל הפערים עד סיום התיכון.